

12.02.26 Група 31. Історія України. Урок 1. Культурне життя на західноукраїнських землях. Політичне і культурне життя української еміграції. Гісем 10 клас с. 180-188.

### **Культурне життя на західноукраїнських землях. Політичне й культурне життя української політичної еміграції**

1. Поясніть, як ви розумієте термін «лікнеп» і якими були його результати в Україні в 1920 р. 2. Чому радянська влада надавала важливого значення керівництву культурним процесом в Україні в 1917—1920 рр.?

#### **1. Освіта і наука.**

Для української освіти під польською владою настали тяжкі часи порівняно з періодом перебування під владою Австро-Угорщини. Одразу після окупації Галичини Львівський університет було полонізовано й перетворено на університет ім. Яна Казимира; було закрито вісім українських кафедр та звільнено 14 професорів-українців, а обіцянка уряду заснувати окремий Український університет не була виконана. 14 серпня 1919 р. ректорат Львівського університету видав розпорядження, згідно з яким до університету зараховували тільки громадян Польщі й тих, хто служив у польській армії. У результаті українська молодь була позбавлена можливості навчатись у Львівському університеті. Були полонізовані й інші вищі навчальні заклади Львова — Політехніка, Академія ветеринарної медицини та Академія зовнішньої торгівлі. У відповідь українські вчені, викладачі, студенти в 1921 р. заснували Український таємний університет, що проіснував до 1925 р.

Першим його ректором став літературознавець і поет Василь Щурат. У період свого піднесення університет налічував три факультети, 15 кафедр, у ньому працювали 54 професори і навчалось близько 1500 студентів. У 1922 р. у складі Університету виникла Українська висока політехнічна школа. У 1924 р. до університету було приєднано також відділ мистецтва, яким опікувався митрополит УГКЦ Андрей Шептицький (1865—1944). Викладання велось таємно в приміщенні різних українських установ, а іноді навіть у помешканнях професорів. Закордонні університети визнали Український університет у Львові рівноправним із західноєвропейськими вищими школами та зараховували студентам роки навчання в ньому.

Головним осередком української науки та загалом культури залишалося Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ). У 1920—1930-х рр. тут працювало понад 200 науковців. Завдяки підтримці української громади НТШ вдалося утримувати велику бібліотеку, три музеї і два науково-дослідні інститути.

У 1920-х рр. певні кошти на утримання НТШ надходили від уряду УСРР. Членами ВУАН у міжвоєнний період було понад 200 представників НТШ, серед них літературознавці В. Гнатюк, М. Возняк, К. Студинський, В. Щурат, історики І. Крип'якевич, С. Томашівський, археолог Я. Пастернак, мовознавець і мистецтвознавець І. Свенціцький, фольклорист і музикознавець Ф. Колесса, математик і фізик В. Левицький, лікарі М. Музика, М. Панчишин та інші. Самогубство М. Скрипника і переслідування М. Грушевського обірвали контакти між ВУАН і НТШ, а західноукраїнські вчені на знак протесту проти більшовицького терору й Голодомору відмовилися від своїх академічних зарплат. Виконуючи вказівку ЦК КП(б)У від вересня 1933 р., президія ВУАН 4

жовтня відрахувала М. Возняка, Ф. Колессу, К. Студинського і В. Щурата із членів президії Академії.

## **Василь Щурат**

### **Керівництво Українського таємного університету у Львові. 1921 р.**

У той час як польський та румунський уряди взагалі не сприяли розвитку української вищої освіти, уряд Праги дав притулок і фінансову підтримку одразу декільком українським вищим навчальним закладам — Українському вільному університету (1921—1945 рр.), Високому педагогічному інституту ім. Драгоманова у Празі (1923—1933 рр.), Українській господарській академії в Подєбрадах (1922—1935 рр.). Крім того, у 1922 р. було створено Український гурток пластичного мистецтва, у 1924 р. — Український національний музей-архів (згодом Музей визвольної боротьби) та Українське історико-філологічне товариство в Празі.

У ЧСР навчалося 2132 українські студенти, із них у чеських навчальних закладах освіти здобували 1389 осіб, в Українському педагогічному інституті — 119, у Господарській Академії в Подєбрадах — 476, у малярській школі — 148. Ареною гострої польсько-української конфронтації стало і шкільництво. Українці прагнули такої школи, яка б допомагала розвивати національну культуру й свідомість, натомість урядові кола вбачали у шкільництві засіб виховання польського державного патріотизму, а в перспективі — асиміляції непольських народів.

У 1924 р. сейм Польщі прийняв закон, який перетворював більшість українських шкіл на двомовні. Прийняті в 1932 р. закони ускладнювали доступ до середньої і вищої освіти представникам українського селянства.

## **Олександр Олесь**

У 1923 р. була закрита єдина українська чоловіча семінарія у Львові. Згодом стали двомовними українські жіночі вчительські семінарії у Львові та Перемишлі.

Спробу задовольнити потребу українців у середніх освітніх закладах зробило товариство «Рідна школа», що до 1938 р. заснувало близько 40 гімназій, ліцеїв та професійно-технічних шкіл. Значну частину витрат на ці заходи покривали внески його членів, кількість яких у 1938 р. сягнула понад 100 тис. осіб (у 1914 р. їх було 5 тис.), та внески іммігрантів у США та Канаді. Загальнокультурні потреби задовольняло товариство «Просвіта». У 1939 р. у Галичині діяло 83 філії, що налічували понад 360 тис. членів. Товариство утримувало величезну мережу читалень (3214), публікувало навчальні матеріали, відкривало дитячі садки, вело різні курси. Активно діяло товариство «Просвіта» і в Закарпатті.

Незважаючи на досить ліберальне ставлення чехословацької адміністрації до українства, спостерігались певні тенденції до асиміляції.

## **2. Літературний процес.**

Провідне місце в розвитку національної культури на західноукраїнських землях належало Галичині, особливо Львову. У суспільному і літературному житті західноукраїнських земель найпомітнішу роль відігравали часописи «Діло», «Дзвони», «Літературно-науковий вісник», «Ми», «Назустріч» та багато інших.

Загалом у Галичині виходило 143 українські періодичні видання. Навколо них гуртувалися найвизначніші постаті — письменники, критики, поети, митці.

У 1920—1930-ті рр. літературний процес на землях Західної України поєднував декілька напрямків. З одного боку, продовжували творчу діяльність письменники, які стали відомими ще на початку ХХ ст., з іншого — література в цей час збагатилася багатьма новими іменами.

Старше покоління літераторів представляли: В. Стефаник, О. Маковей, М. Черемшина, У. Кравченко, Б. Лепкий та інші. Вони об'єднувалися навколо «Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка», яке діяло у Львові в 1925—1939 рр. Товариство об'єднувало близько 60 членів і кандидатів. Із 1933 р. воно влаштовувало конкурси і призначало нагороди за найкращі твори року.

## **Олег Ольжич**

### **Улас Самчук**

У Чернівцях продовжувала плідно працювати О. Кобилянська. У міжвоєнний період у збірці «Але Господь мовчить» письменниця правдиво відобразила події Першої світової війни на території Північної Буковини. Глибоким символізмом сповнені оповідання «Лісова мати», «Пресвятая Богородиця, помилуй нас» та «Не смійтесь».

Із Західною Україною була тісно пов'язана творчість емігрантів зі Сходу, які оселилися у Празі, Варшаві та Львові, — О. Кандиби (псевдонім — Олександр Олесь) та його сина, поета, археолога та політичного діяча О. Ольжича, Є. Маланюка та інших. Серед молодшого покоління письменників найбільшу популярність мали Богдан-Ігор Антонич, Ю. Косач — племінник Лесі Українки, І. Вільде, У. Самчук та інші.

Провідною ідеєю творчості письменників як старшого, так і молодшого поколінь стало осмислення подій 1914—1920-х рр. До найпомітніших явищ у прозі належали твори У. Самчука (роман «Волинь» та інші), трилогія Р. Купчинського «Заметіль», присвячена історії галицького стрілецтва, історичні та інші повісті Б. Лепкого. Серед прозаїків Західної України й емігрантів у 1930-х рр. вирізнялися В. Софронів-Левицький, Г. Журба, І. Вільде, Н. Королева. Для тогочасного літературного процесу була характерна значна політизація.

Однією із форм розвитку літературного життя в Галичині були літературні об'єднання молодих літераторів: «Митуса», «Богема», «Логос», «Західно-українське мистецьке об'єднання» (ЗУМО), «Листопад», «Недея», «Дванадцятка» та інші. Лише деякі гуртки мали свої часописи: «Митуса» — журнал «Митуса» (модерністсько-авангардистське видання), «Логос» — часопис «Поступ» (католицьке видання), «ЗУМО» — «Альманах лівого мистецтва». Через відсутність власного видання деякі літературні об'єднання не могли впливати на розвиток літературного процесу.

### **3. Мистецтво.**

У мистецтві 1920—1930-х рр. вирізнялися імпресіоністичні пейзажі й портрети художника Івана Труша. У цей же період у його творчості з'явилася соціальна тема — картина «Сільський господар» (1933 р.).

На цей час припадає останній період творчості Олексія Новаківського. Центральне місце на його полотнах посідає образ сильної, бунтівної особистості: «Революціонер», «Довбуш — володар гір», «Довбуш». Образ Довбуша став символом тогочасних прагнень, нескореності духу. В останні кілька років життя О. Новаківський переважно виконував портрети на замовлення. Крім того, він чимало часу присвячував педагогічній діяльності, передаючи свій досвід молодим митцям.

Провідне місце в образотворчому мистецтві Західної України належало Олені Кульчицькій. Після повернення з концтабору в 1919 р. вона продовжила педагогічну працю в Перемишлі, ілюструвала книги В. Гнатюка, М. Коцюбинського (зокрема «Тіні забутих предків»), В. Стефаника. У 1938 р. переїхала до Львова, де стала співробітником українського етнографічного музею.

### **Довбуш. Художник О. Новаківський**

#### **Орлине гніздо. Художник А. Манастирський**

Художник Антін Манастирський чимало часу присвятив розмальовуванню сільських церков, писав картини історичної тематики, переважно ліричні сцени з історії козацтва. Помітною стала робота українського маляра-імпресіоніста, живописця, художника-монументаліста, графіка, проектанта ужиткового мистецтва, педагога Петра Холодного.

Важливу роль у мистецькому житті Західної України відігравала Асоціація незалежних українських митців (АНУМ), яка була створена в 1930 р. на основі Союзу українських митців. Її засновниками були П. Ковжун, М. Осінчук та Я. Музика. Асоціація проіснувала до 1939 р.

Гурток діячів українського мистецтва (ГДУМ) та АНУМ влаштовували щорічні колективні та індивідуальні виставки, об'єднуючи більшість українських живописців, графіків, скульпторів не лише Західної України, але й діаспори. На першій виставці АНУМа експонувалися твори французьких художників П. Пікассо, А. Модільяні, М. Шагала та інших.

У Львові діяли й інші колективи: у 1932 р. відбулася виставка групи «Нова генерація», що проходила під гаслом «На здобуття сучасності». Тоді ж розпочав виставкову діяльність Львівський професійний союз артистів-пластиків (ЛПСАП). Союз об'єднував усіх, хто у Львові захоплювався модерним мистецтвом.

Значний успіх мали закарпатські художники на чолі з Адальбертом Ерделі та Йосипом Бокшаєм, які створили Товариство діячів образотворчих мистецтв на Підкарпатській Русі. Вони заклали школу образотворчого мистецтва, яка розвивається й зараз.

Зі Львовом пов'язана також діяльність талановитих скульпторів. Серед них Сергій Литвиненко, який у 1930—1944 рр. працював у Львові. У своєму баченні скульптурних композицій він поєднав монументальність форми і класицизм. У його творчому доробку надгробок І. Франку і пам'ятник В. Пачовському (обидва на Личаківському цвинтарі у Львові). У скульптурних портретах митця переважають імпресіоністичні тенденції.

### **Портрет дівчини. Художник П. Холодний**

Скульптор Антін Павлось виявив себе здібним майстром сюжетних композицій; виконав пам'ятники-погруддя Т. Шевченка, Б. Хмельницького, Д. Галицького, О. Новаківського. Скульптор А. Коверко — відомий різьбяр по дереву. Він автор вітара та іконостаса для церкви Святого Духа у Львові, портретів І. Франка, І. Свенціцького, М. Вороного, І. Труша. У Львові працював скульптор і педагог І. Севера.

Забудова західноукраїнських міст відбувалася в руслі загальноєвропейських стилів модернізму і конструктивізму. В архітектурних рішеннях переважала камерність, елегантність, симетрія, що було характерним, наприклад, для ратуші у Станіславі (нині Івано-Франківськ), яка була споруджена в 1929—1932 рр. за проектом інженера Треллі.

### **Пам'ятник Й. Бокшаю та А. Ерделі в Ужгороді**

### **Надгробок І. Франку на Личаківському цвинтарі у Львові. Скульптор С. Литвиненко**

#### **4. Театральне життя. Музика.**

Театральне мистецтво Західної України продовжував представляти театр товариства «Українська бесіда» (із 1861 до 1916 р. «Руська бесіда»), який діяв у Львові до 1924 р.

У червні 1918 р. акторський склад театру товариства «Українська бесіда» залишився без чоловіків.

Усі вони вступили до легіону УСС австро-угорської армії. Втрата основного чоловічого складу була причиною майже тримісячної бездіяльності й цілковитого розпаду театру. Відновлена в серпні 1918 р. робота театру тривала недовго, оскільки після початку польсько-української війни окупаційна влада закрила українську сцену у Львові.

Із липня 1920 р. у театрі «Української бесіди» формувався новий сценічний колектив, який активно діяв до жовтня 1921 р. як «Український незалежний театр». До Львова переїхала частина акторів із драматичного театру Вінниці, де вони працювали під керівництвом Г. Юри.

«Український незалежний театр» у 1920—1921 рр. виконав 12 нових драматичних постановок із новітнього українського та європейського репертуару.

Із 8 жовтня 1921 і до 21 червня 1923 р. театр працював під керівництвом О. Загорова та Й. Стадника.

### **Станіслав Людкевич**

### **Василь Барвінський**

Помітний слід в українській культурі залишив і український театр у Чернівцях, відкритий у липні 1918 р. Наприкінці 1918 р. румунська влада заборонила театр, і він переїхав до Станіслава.

У Львові та Чернівцях відбувалося досить активне музичне життя. Однак українські композитори, які фактично створили окрему львівську композиторську школу, не мали прямого доступу до оперного театру й

симфонічного оркестру. Видатні львівські композитори Станіслав Людкевич, Василь Барвінський, Філарет Колесса продовжили традиції української класичної і народної музики, активно поєднуючи їх із новітніми стилями.

Під впливом новітніх тенденцій у музичному мистецтві в 1930-ті рр. формуються яскраві модерністичні тенденції музики львівських композиторів-новаторів молодшого покоління — З. Лиська, А. Рудницького, М. Колесси, С. Туркевич, Н. Нижанківського.

Отже, новаторські тенденції творчості українських композиторів Львова 1920—1930-х рр., які можна умовно об'єднати поняттям львівський музичний модернізм 1920—1930-х рр., — це специфічне, цілісне по суті та стилістично різноманітне явище, що було притаманне українській музиці Галичини в міжвоєнний період.

У Західній Україні існували також польські та єврейські культурні осередки. Важливим центром польської культури (поряд з українською) залишався Львів із його Університетом Яна Казимира. Світової слави зажила львівсько-варшавська філософська школа.

## **Філарет Колесса**

### **5. Українська політична еміграція.**

Поразка в боротьбі за державну незалежність України спричинила другу хвилю української еміграції, яка мала переважно політичний характер. У цей час почали емігрувати діячі часів УЦР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР, ЗУНР тощо. Значна частина українських політичних емігрантів осіла в Польщі, Чехословаччині, Австрії, Італії, Німеччині, Франції та США, Канаді.

Формування центрів еміграції відбувалося в декілька етапів. На початку 1920-х рр. більшість української політичної еміграції перебувала на території Польщі та Румунії.

Спочатку лідери еміграції сподівалися за рахунок зовнішньої підтримки відновити українську державність, намагалися зберегти організовані загони інтернованих частин українських армій. Проте після поразки Другого зимового походу ці надії виявилися марними. Країни Заходу не бажали здійснювати нової інтервенції проти радянських республік. Поступово всі збройні формування й державні органи, що опинилися в еміграції, були розпущені або ледь жевріли. Чимало зусиль для розпаду української еміграції доклали дипломатія та розвідувальні органи СРСР. Їм вдалося усунути з прикордонних держав значні сили української політичної еміграції, внести розкол серед провідних діячів, домогтися репатріації на територію УСРР значної частини бійців Армії УНР, діячів українського руху в Галичині. У 1926 р. у Парижі було вбито С. Петлюру. У 1930-ті рр. у середовищі політичної еміграції відбувалися значні зміни. Голодомор в УСРР та політичні репресії остаточно розвіяли радянофільські настрої. Керівну роль у середовищі еміграції взяли на себе сили, які сповідували жорсткі антикомуністичні націоналістичні погляди. Найбільшу активність у цьому напрямку проявляла ОУН, прагнучи очолити український національний рух. Частина лідерів української еміграції стала вбачати в Німеччині ту силу, на яку можна спертися в боротьбі за відновлення української державності.

Зрештою на кінець 1930-х рр. сформувалися три основні групи української еміграції, які мали різні політичні орієнтири: 1) це організації, які гуртувалися навколо ідеї відновлення УНР. Вони орієнтувалися на підтримку Франції, Англії, Польщі та США і сповідували демократичні цінності. Проте їхній вплив на еміграцію в 1930-ті рр. був доволі обмежений; 2) це прихильники П. Скоропадського, які мали деякі зв'язки у вищих ешелонах влади Німеччини. Однак їхній вплив на еміграцію був незначним, хоча вони й намагалися створити мережі своїх організацій в українській діаспорі США та Канади; 3) це мережа організацій, які перебували під впливом ОУН. Саме вони в той час мали найбільшу підтримку.

**Висновки.** Національна українська культура на західноукраїнських землях у міжвоєнний період розвивалась як відповідно до загальноєвропейських мистецьких тенденцій, так і в напрямку протистояння асиміляційним процесам, які проводили уряди Польщі та Румунії.

- Незважаючи на несприятливі обставини, українська культура активно розвивалася: працювали та відкривалися школи з українською мовою викладання, громадські та просвітні організації, науково-освітні заклади, мистецькі товариства, музеї, театри, видавали україномовну пресу, книги тощо. Сформувалася нова плеяда українських діячів культури.

- Поразка в боротьбі за державність спричинила другу хвилю української еміграції, яка мала переважно політичний характер. Саме українська політична еміграція 1920—1930-х рр. об'єднала покоління борців за незалежність України в 1917—1921 і 1940—1950-х рр.

### **Запитання та завдання**

1. Яке місто стало провідним центром розвитку української культури в 1920—1930-ті рр.? 2. Коли існував Український таємний університет? 3. Яке місто Європи стало центром української вищої освіти? 4. Назвіть представників української літератури в 1920—1930-ті рр., що розвивалася в Західній Україні та в середовищі української еміграції та діаспори. 5. Назвіть видатних представників українського образотворчого мистецтва, що творили на території Західної України. 6. У яких країнах зосередилася українська політична еміграція в 1920—1930-ті рр.?

7. Як можна охарактеризувати розвиток української освіти в Західній Україні в міжвоєнний період? Чим була зумовлена різниця в розвитку освіти на українських землях, що входили до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини? 8. Чому провідне місце в розвитку культури в Західній Україні належало Галичині? 9. Чим можна пояснити значні радянськo-фільські настрої в українській еміграції в 1920-ті рр.?

10. Об'єднайтеся в малі групи й обговоріть питання: які міжнародні події найбільше впливали на діяльність української політичної еміграції? 11. Складіть таблицю «Розвиток української культури Західної України в 1920—1930-х рр.».

12. Підготуйте презентацію на теми (за вибором) «Українські митці Західної України в 1920—1930-х рр.», «Центри української еміграції в міжвоєнний період».